

מבוא

ספריית אגודת חסידי חב"ד - אהל יוסף יצחק - ליובאוויטש, ממוקמת במרכז העולמי של תנועת חב"ד - 770 איסטערן פארקוויי, ברוקלין נ.י.

הספרייה במרכז העולמי של תנועת חב"ד

הספרייה הזאת היא אחת מהספריות הכי חשובות, שבה לערך 250 אלף ספרים, רובם עתיקים ונדירים; מהם לערך 200 אלף ספרים בלשון הקודש ובאידיש, ולערך 50 אלף ספרים בשאר השפות.

מלבד זאת יש בספרייה:

אוסף של כמה אלפי כרכי כתבי-יד; רובם בחסידות חב"ד, כתבי-יד-קודש אדמו"רי חב"ד, או העתקות שהעתיקו לעצמם החסידים.

ארכיון גדול של מכתבים וכתבים הקשורים לחב"ד; כולל ארכיון המכתבים הענק של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

גנזך חפצי קודש שנשארו בירושה מאדמו"רי חב"ד, וכן חפצים מכל הסוגים שניתנו במתנה לרבי במשך שנות נשיאותו.

אוסף תמונות של חסידים ופעילות חב"ד שנשלחו אל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע במשך שנות נשיאותו, ואל כ"ק אדמו"ר זי"ע במשך שנות נשיאותו.

ארכיון גדול של קטעי עתונות הקשורים לתנועת חב"ד וליהדות בכלל, ועוד מחלקות שונות של מודעות ופרסומים מכל הסוגים שנשלחו לרבי במשך השנים.

צוות מיוחד עובד בקביעות על אוסף כתבי היד והארכיונים, ועל פיהם נערכים ונדפסים ספרי הלכה, ודרושי, שיחות ואגרות-קודש אדמו"רי חב"ד.

אולם הקריאה

החלק הפתוח לקהל החוקרים הוא רק אוסף הספרים, שנערך עליו קטלוג מפורט וממוחשב, הפתוח לקהל הרחב - גם על ידי האינטרנט, בכתובת:

<http://chabadlibrary.org/catalog>

בספריה ישנו גם אולם תערוכות, אשר בו מוצגים פריטים מובחרים מתוך גנזך החפצים, תמונות, ספרים וכתבי-יד.

אולם התערוכות

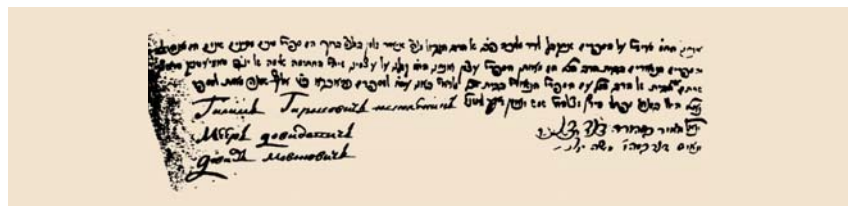
היסטוריה

לאורך כל ימי תנועת חב"ד, קיים היה אוסף ספרים וכתבי-יד במרכזה, ברשות האדמו"ר נשיא התנועה.

האוסף של הדורות הראשונים היה קטן הכמות, וגם ממנו כמעט ולא נשאר שריד. רובם המכריע של הספרים וכתבי-היד שהיו בו נשרפו בשריפות המרובות, שפקדו את העיירות הקטנות בימים ההם, או שאבדו בשאר הרפתקאות הזמנים.

עיקרו של האוסף הקיים התחיל בדור השלישי לתנועת חב"ד, והלך והתרחב במשך הדורות.

מהדור הראשון של חב"ד ידועה לנו רק רשימה של כמאה כרכים ספרי דפוס, שנלקחו לבדיקה מבית כ"ק אדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן מלאדי, בעת מאסרו (מסתבר שרק חלק מספריו נלקח, כדי ללמוד ממנו על הכלל כולו - אם יש בביתו חומר נגד המלוכה).

תעודת לקיחת הספרים לבדיקה, והספרים הנשארים בבית הרב

אפשר שהמדובר הוא רק בספריה של כמה מאות ספרים; אבל גם סכום זעום זה גדול היה ברוסיה של אותם הימים. מכל מקום, עדיין אי אפשר לתאר את האוסף הזה בשם "ספריה".

בסוף ימיו היו שתי שריפות בבית רבינו, האחת בשנת תק"ע, שאז נשרף גם כתבי-יד קדשו, חיבור השלחן ערוך שחיבר. והשניה בתקופת מלחמת נפוליון, כאשר ברח מביתו בלאדי בשלהי שנת תקע"ב, וטולטל בדרך עד להסתלקותו בכ"ד טבת תקע"ג.

כ"ק בנו אדמו"ר האמצעי, ממלא מקומו והאדמו"ר השני בחב"ד, התיישב בעיירה ליובאוויטש בשלהי אותה שנה, בנה שם בית ובית כנסת גדול, עם ספריה שכללה 611 כרכים, מסודרים בארבעה ארונות. כך מסופר בדיווח שנרשם אחרי החיפוש בית שערכו בשנת תקפ"ו.

אוסף של ממש התחיל בדור השלישי - אצל כ"ק אדמו"ר ה"צמת-צדק", והלך וגדל מדור לדור.

על האוסף הזה עברו הרפתקאות וגלגולים רבים:
בשריפות שפרצו בליובאוויטש נשרף חלק חשוב ממנו.

והנה הרב הא"י יחזקאל שפיטל ה"ה וק"מ וק"מ
ספ"ו

כתי"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" אודות שריפת ספריו (בגוף שלישי)

חלק מספרי הדפוס של האוסף הזה עבר לידי יורשי כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" - אחר
הסתלקותו, ולידי יורשי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע - אחר הסתלקותו.

חתימת אדמו"ר מהר"ש

רובו של אוסף ספרי הדפוס שנאסף עד למלחמת העולם הראשונה, הוחרם ע"י הממשל
הקומוניסטי, עד שכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע הוכרח להתחיל לבנות אוסף חדש.
בשעת כיבוש פולין ע"י הנאצים והצלת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ובני ביתו, נותר כל
האוסף החדש הזה בפולין תחת השלטון הנאצי; ורק אחרי התאמצות של שנה וחצי, והעברת
האוצר הזה ממקום למקום בדרך לא דרך, הגיע האוסף לנ"ע. בשלהי שנת תש"א.
בשנים תשמ"ה-ז נהל משפט ארוך עם נכד כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, שטען לבעלות על
חלק מהספרייה.

אמנם עם כל ההרפתקאות והגלגולים האלו, זכינו סוף סוף, שרובו הניכר של האוסף הגדול
הזה, שנאסף ע"י נשיאי חב"ד במשך הדורות, נשמר בדרך זו או אחרת. חלק הארי שבו נמצא
כיום ב"ספריית אגודת חסידי חב"ד".

הספרים נחלקים לשלושה: א) אוסף ליובאוויטש. ב) אוסף אדמו"ר מוהרי"צ. ג) אוסף הרבי:

אוסף ליובאוויטש

אוסף הספרים שנאסף ע"י אדמו"רי חב"ד בליובאוויטש, עיקרו עדיין מונח בספרייה
הצבורית במוסקבה.

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, הרבי החמישי בחב"ד, הוכרח לברוח מליובאוויטש בעת מלחמת
העולם הראשונה, כאשר הצבא הגרמני התקרב לאיזור, והתיישב ברוסטוב על נהר דון.¹
את אוצר הספרים הניח למשמרת במחסן במוסקבה, עם התוכנית לקבלו חזרה אחרי תום
ימי המלחמה.

יבא אהיה אצד בערב אנה אקרא ושמעאל אצד
עם כבד יבא. אצד אצד אצד אצד אצד אצד אצד אצד אצד
אצד אצד אצד אצד אצד אצד אצד אצד אצד אצד אצד

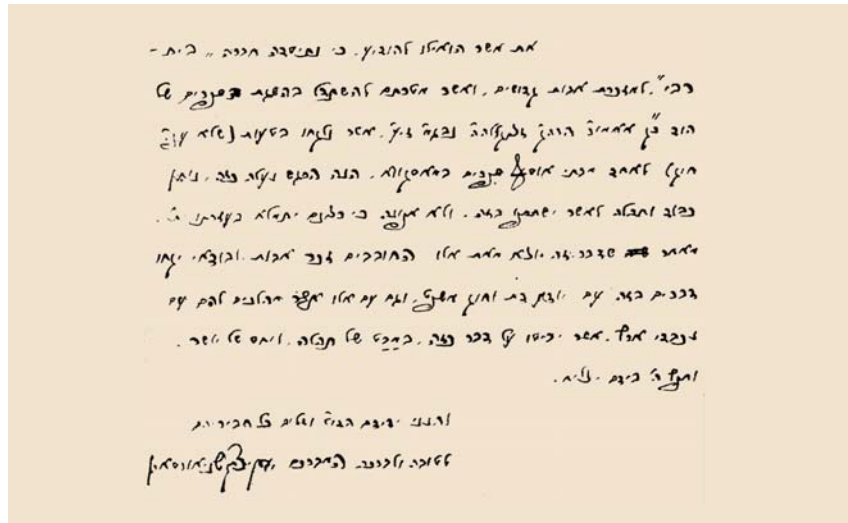
כתי"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אודות משלוח הספרים מליובאוויטש

אמנם בשלהי תקופת המלחמה, הסתלק כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ברוסטוב. נשיאות
חב"ד עברה לידי בנו ממלא מקומו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, אשר התחיל להתעניין במצב
הספרים וקבלתם חזרה מהמחסן.

אלא שבאותה שעה התחיל המשטר הקומוניסטי; המחסנים הולאמו, הספרים נלקחו משם
והונחו בספרייה הצבורית במוסקבה (רק חלק קטן מהספרים עברו לרוסטוב, ומשם ללנינגרד,
ריגא, ווארשא ונ"י. ועומדים בארון מיוחד בספרייה).

1 ראה לקמן פרק י.

שנים רבות עסק בזה כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע. אמנם עם כל השתדלותו המסועפת לא הצליח לקבל את ספריו בחזרה?

כתי"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע אודות הספרים שנלקחו במוסקבה

מיד כשהתחילו ניציני העידן החדש ברוסיה, בשנת תשמ"א, התחיל הרבי לעסוק בנסיון גאולת האוסף הזה. יותר מעשר שנים עסק בזה הרבי במרץ הכי גדול, ע"י שלוחיו המיוחדים שמינה על כך. שתי פעמים שלח הרבי משלחת מיוחדת לרוסיה, לשהות שם תקופה ממושכת ולעסוק בגאולת הספרים.

הספרייה במוסקבה שבה מונחים הספרים

אמנם האוסף הזה עדיין מונח בספרייה במוסקבה, ועדיין ממשיכים לעסוק בזה, מתוך תקווה אמונה ובטחון, אשר סוף סוף יכירו כולם בעובדה, אשר הספרים הקדושים הללו חייבים לחזור למקומם, ספריית חב"ד המרכזית.

אוסף אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע

באותה שעה שהונח אוסף הספרים בספרייה הצבורית במוסקבה, בשנת תרפ"ה, התחיל כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע לבנות מחדש את ספריית ליובאוויטש. בתחלה קנה את אוסף הספרים של הביבליוגרף והאספן ר' שמואל ווינה, ובו כחמשת אלפי ספרים יקרי ערך, עתיקים ונדירים, מגילות וכתובות עתיקות ועוד.² ומיד התחיל להתעסק בהרחבת הספרייה והשלמתה בספרי יהדות ויהודים מכל הסוגים. בשנת תרפ"ז נאסה, נשלח לגלות, שוחרר והוכרח לעזוב את רוסיה. בתחלה לא הרשו לו לקחת אתו עמו את האוסף החדש הזה. אמנם אחרי הודעתו האיתנה, שבלי הספרים אינו נוסע, ניתן לו הרשיון המיוחד, והעביר את האוסף הזה למרכז החדש של חב"ד, בעיר ריגא. משם פנה במכתבים ומודעות לאנ"ש ברחבי תבל, להשתדל להעשיר את "ספריית ליובאוויטש" בספרים מכל הסוגים.

2 ראה לקמן פרק סג.

3 ראה לקמן פרק קה ופרק קמז.

כותרת נייר המכתבים של הספרייה בריגא

כך נמשך גם אחרי הגירתו, והעברת מרכז חב"ד לפולין, בעיירות ווארשא-אטוואצק.

בתחלת ימי מלחמת העולם השנייה, היה אדמו"ר מוהריי"צ בווארשא הכבושה ע"י הנאצים ימ"ש, במשך תקופה של כמה חדשים, עד אשר בשלהי חורף ת"ש נגאל משם יחד עם כמה מבני ביתו ומזכיריו; בתחלה עברו לריגא, ומשם הגיעו לני. הספרייה עדיין נשארה בפולין הכבושה. במשך שנה וחצי עסקו בהעברת כל תכולת הספרים הזאת ממקום למקום, עד אשר הגיעה לני. בשלהי שנת תש"א.

מדבקה על הספרים שלו בצעירותו בליובאוויטש

אז הוקדשה לספרייה הזאת קומת הקרקע של מרכז חב"ד החדש - 770 איסטערן פארקוויי, ושם היא עומדת עד היום הזה.

אוסף הרבי

מיד כשהגיע הרבי לני. בקיץ תש"א, מונה ע"י כ"ק חותנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לעמוד בראש ה"מרכז לעניני חנוך". הרבי ארגן אז אוסף ספרים נפרד ב-770, כדי לשרת את עבודת המרכז לעניני חנוך.

אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, ביו"ד שבט תש"י, עברה נשיאות חב"ד לידי הרבי. אז התחיל להרחיב את האוסף הזה, בספרים רבים שנאספו על פי הוראותיו, ע"י שלוחיו הרבים ברחבי תבל.

בשנת תשכ"ז, כשגדל האוסף הזה לממדים גדולים, נקנה הבית הסמוך ל-770 כדי לאכסן בו את הספרייה המיוחדת הזאת.

במשך השנים תשכ"ח-תשמ"ה התקיימו במרכז חב"ד שני ספריות מקבילות: (א) האוסף של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, בקומת הקרקע של 770. (ב) האוסף של הרבי, בבית הסמוך ל-770. בשנים תשמ"ו-ה' התקיים משפט הספרים הנזכר, אשר נכד כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע טען לבעלות על חלק מהאוסף שלו.

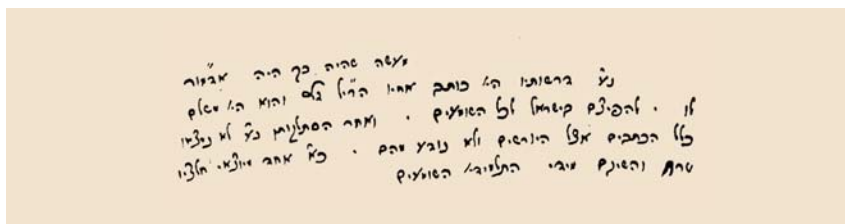
בית המשפט פסק, אשר כל הספרים צריכים להיות מוחזרים לספרייה, כי לא היתה כאן בעלות אישית של הרבי על הספרים אלא כולם שייכים לאגודת חסידי חב"ד. אחרי נצחון הספרייה במשפט, כאשר בית המשפט פסק שכל הספרייה שייכת לאגודת חסידי חב"ד, הכריז הרבי על מבצע ספרים ענק, של התרמת ספרים לספרייה, ואף הורה לאחד את שני האספים שתהיה ספרייה המרכזית של "ספריית אגודת חב"ד אהל יוסף יצחק - ליובאוויטש", ע"י בניית והרחבת בנין הספרייה - שיהי' מחובר לבנין המרכזי - 770. מיד התחילו ההכנות לפתיחת הספרייה לקהל החוקרים. בשנת תשמ"ט הורה הרבי להתחיל בהרחבת ושיפוץ בנין הספרייה המחובר לבנין מרכזי חב"ד העולמי - 770. בשנת תשנ"ב סויימה בניית הספרייה ועריכת הקטלוג הממוחשב, ונפתח אולם הקריאה לקהל החוקרים. בשנת תשנ"ד נפתח לצבור הרחב - אולם התערוכות של הספרייה.

שלט הקדשה על קיר הספרייה

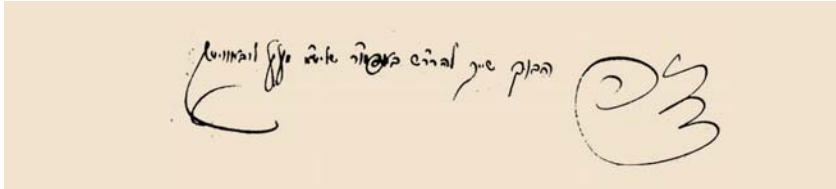
אוסף כתבי היד והארכיון

בד בבד עם אוסף ספרי הדפוס, הלך וגדל גם אוסף כתבי היד, במשך שבעת הדורות של תנועת חב"ד. עיקרו של האוסף הזה הוא כתבי-יד של תורת חסידות חב"ד. הדבר התחיל בתחלת תקופת נשיאות כ"ק אדמו"ר הזקן, בשעה שעדיין לא הדפיס אף ספר מספריו. את הדרושים שהיה אומר מדי שבת בשבתו היה רושם אחיו, הרה"ק רבי יהודה לייב אבד"ק יאנאוויטש, מחבר ספר שארית יהודה. העתקות רבות היו נעשות מ"הנחות" אלו שהיו מופצות בין אלפי החסידים. גם ספר ה"תניא" לא נדפס עדיין באותה שעה, והיה מופץ בין החסידים בהעתקות רבות. כך התחיל להווצר אוסף כתבי-יד של תורת חסידות חב"ד. מובן שאוסף זה לא היה שמור בבית רבנו הזקן. אמנם כעבור שני דורות, השתדל נכדו וממלא מקומו - כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" - לרכז את כל כתבי היד האלו במקום אחד, וכך התחיל להבנות אוסף כתבי-יד, שנשמר תמיד במרכז חב"ד.

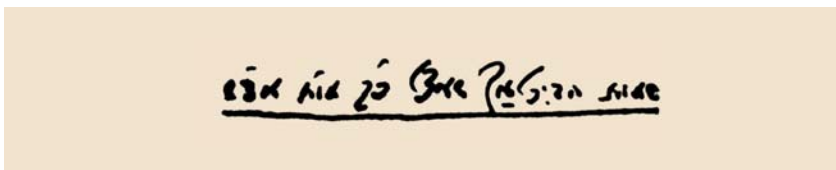
כתי"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" אודות אוסף כת"י דרושי כ"ק אדמו"ר הזקן

מזמן לזמן גדל האוסף הזה, הן ע"י רכישת כתבי-יד, תורות וכתבי-יד האדמו"רים הקודמים, והן מדרושי האדמו"ר של הדור ההוא, שהיה רושם בעצמו או שהיה אומרם ברבים והחסידיים היו רושמים ומעתיקים אותם בהעתקות רבות. אוסף זה עבר תמיד מנשיא התנועה לממלא מקומו.

"בוך" של כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע

גם האוסף הזה לא ניצל מהרפתקאות הזמנים. מספר קטן של כרכים נתגלגל לידי שאר יורשי האדמו"ר אחר הסתלקותו. השריפות הנוכרות שפקדו את העיר ליובאוויטש לא פסחו גם על אוסף כתבי-יד, שגם מהם נשרפו כרכים רבים. אמנם רובו ועיקרו של האוסף הזה נשמר תמיד במרכז תנועת חב"ד. גם הכרכים שנתגלגלו לידי שאר היורשים, נרכשו בסופו של דבר ע"י הרבי ואנשיו, והוחזרו לרשות הרבי, נשיא התנועה. כך היה עד לכיבוש פולין ע"י הנאצים, בראשית שנת ת"ש, שאז נאבד האוסף היקר והקדוש הזה, למשך שלושים ושמונה שנים. אמנם ה' ברחמיו המרובים לא השבית חסדו מעלינו; כעבור שנים רבות נמצא האוסף בספרייה בווארשא, ובראשית שנת תשל"ח הוחזר לספרייה המרכזית.

כתי"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע - אודות אוסף כתבי-היד של רבותינו נשיאינו

בספרייה נמצאים כיום כשלושת אלפי כרכים כתבי-יד; יותר ממאה מהם - כתובים בגוף כתב-יד-קודש רבותינו נשיאינו. כל אלה, בנוסף לארכיון ענק שבו כמאה אלף מכתבים ומסמכים של כל שבעת דורות נשיאי חב"ד (רק מועטים מהם מהדורות הראשונים), וכן מכתבים אליהם, בנוסף לאלפי מכתבים ומסמכים אחרים. על כתבי היד הללו עובד צוות מיוחד, לערוך ולהדפיס ממנו את סדרת דרושי, שיחות ואגרות-קודש רבותינו אדמו"רי חב"ד לדורותיהם.

אולם התערוכות

הספרייה הזאת אינה מיועדת להשאלה, או לקריאת ספרים ע"י הציבור הרחב, אלא כפי שהודגש כמה פעמים ע"י רבותינו נשיאינו, שהיא ספרייה לחוקרים, רבנים ראשי-ישיבה ומחברים הרוצים לעיין בספר נדיה. כדי לרוות את נפש הציבור הרחב אשר חשקה נפשו לראות מעט מזעיר מהאוצרות הקדושים הגנוזים בספרייה, הוקדש בספרייה אולם מיוחד לתערוכות. כל שנה או שנתיים נבחר על ידי הנהלת הספרייה נושא מיוחד, שאליו מוקדשת התערוכה. במשך השנים הוצגו בתערוכה הזאת פריטים מיוחדים, הקשורים לכל אחד מאדמו"רי חב"ד ולכל שטח של פעילות חב"ד. בתערוכות האלו הוצגו ספרים, כתבי-יד, חפצים, ציורים ותמונות הקשורים לאדמו"רים ולפעילות חב"ד, לגדולי ישראל ובפרט - גדולי החסידות.

כך גם הוצג אוסף ההגדות המיוחד של הספרייה; כתובות, והוצאות הראשונות של ספרי חסידות, שנדפסו בדורות הראשונים.

ביקור הרב הראשי הראשון-לציון מוה"ר אליהו בקשי-דורון שליט"א בתערוכת הספרייה לתערוכות האלו באים אנשים ונשים מכל החוגים, ילדי בתי הספר, קבוצות תיירים, וכל מי שרוצה לראות בעיניו ספרים וחפצים - המלמדים את תולדות החסידות ואוצרות הספרייה, אשר אחרי הכנות של דורות - פתוחה היא לצבור.